

~ ๑ ~

คู่มือ

พระไตรปิฎกฉบับแปลคำต่อคำกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่สังคมโลก

ประจำปี ๒๕๖๗

Word-by-Word Translation Tipitaka and
Buddhism Propagation to Global Society

๒๐๒๔

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๓๕

อภิธรรมปิฎก วิภังค์

ได้รับทุนอุดหนุนโครงการจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ

ปีงบประมาณ ๒๕๖๗

คู่มือ การเรียนรู้
พระไตรปิฎก ฉบับแปลโดยศัพท์ (คำต่อคำ)

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๓๕
อภิธรรมปิฎก วิภังค์

คำชี้แจง

คู่มือนี้มีวัตถุประสงค์ในการจัดทำคู่มือการเรียนรู้พระไตรปิฎกฉบับแปลโดยศัพท์ (Word-by-Word Tipitaka Translation) มี ๒ ประการ คือ

๑. เพื่อรู้และเข้าใจความหมายของศัพท์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกฉบับบาลี ที่เป็นอักษรไทยและอักษรโรมัน
๒. เพื่อเป็นข้อคิดคติธรรมนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนและสังคม

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๕ คือ พระอภิธรรมปิฎก ประมวลพระพุทธรจน์หมวดพระอภิธรรมที่ว่าด้วยปรมัตถธรรม หรือปรมัตถสัจ คือ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน รวมทั้งบุคคลบัญญัติซึ่งเป็นสมมติ แบ่งเป็น ๗ คัมภีร์ คือ ๑) อัมมสังคณี ๒) วิภังค์ ๓) ธาตุกถา ๔) บุคคลบัญญัติ ๕) กถาวัตถุ ๖) ยมก ๗) ปิฎฐาน

บทนี้ จะกล่าวเฉพาะวิภังค์ ว่าด้วยการจำแนกมาติกาในคัมภีร์อัมมสังคณี ทั้งติกมาติกา ๒๒ หมวดและทุกมาติกา ๑๐๐ หมวด แบ่งเป็น ๑๘ วิภังค์ เช่น ๑) ชนวิภังค์ ๒) อายตน์วิภังค์ ๓) ธาตุวิภังค์ ๔) สัจจวิภังค์ ๕) อินทริยวิภังค์ ๖) ปฏิจจสมุปปาตวิภังค์ ๗) สติปิฎฐานวิภังค์

~ ๕ ~

สารบัญ

บทที่

หน้า

๑.	ขั้นที่ ๕
๒	อายตนะ.....
๓	อริยสัจ ๔

๕
๑๕
๑๙

บทที่ ๑

ชั้น ๕

บทนี้ จะกล่าวชั้นวิภังค์ การจำแนกชั้น เป็นคัมภีร์ในพระอภิธรรมปิฎก พระพุทธเจ้าแสดงไว้เมื่อคราวจำพรรษาในภพดาวดึงส์เป็นครั้งแรก เป็นการรวบรวมคำสอนสำคัญที่เป็นดั้งเดิมเกี่ยวกับชั้น ๕ คือ ๑) รูป ๒) เวทนา ๓) สัญญา ๔) สังขาร ๕) วิญญาณ อันเป็นองค์ประกอบชีวิต เป็นสิ่งที่มีอยู่ในตัวเรา พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ, ป.ธ.๙) (๒๕๕๔). รจนาไว้ในหนังสือ "วิปัสสนากรรมฐาน" ว่า ชั้นทั้งหลายเป็นอารมณ์แห่งอุปาทาน จึงชื่อว่าอุปาทานชั้น^๑

พุทธทาสภิกขุ, (๒๕๔๕). อธิบายว่า "ชีวิตคือชั้น ๕" ว่า ชีวิตไม่ใช่ตัว ชีวิตคือกายและใจ สองอย่างยังเนื่องกันอาศัยกันอยู่ ยังเป็นไปได้ อยู่ก็ยังมีชีวิต ชีวิตไม่ใช่ตัวเพราะกายก็มีใจตัว ใจก็มีใจตัว ที่เรียกว่า ชั้น ๕ เพราะใจ ๆ นั้นแยกออกเป็น ๔ โดยอาการ คือ เวทนาชั้น สัญญาชั้น สังขารชั้นและวิญญาณชั้นและมีอีก ๑ คือรูป เรียกว่ารูปชั้น^๒

ตัวอย่าง

๑. บาลี

๑. ขนธวิภังโก

๑. ปญจกขนธา รูปกขนโธ เวทนากขนโธ สณฺณากขนโธ สงฺขารกขนโธ วิญญานกขนโธ.

๑. รูปกขนโธ

๒. ตตถ กตโม รูปกขนโธ? ยํ ภิกฺขเว รูปํ อตีตานาคตปจฺจุปปन्नํ อชฺชุตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฟาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณีตํ วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา ตเทกขณํ อภิสสณฺหิตฺวา อภิสงฺขิปิตฺวา อยํ วุจฺจติ รูปกขนโธ.

๓. ตตถ กตมํ รูปํ อตีตํ? ยํ รูปํ อตีตํ นิรุทฺธํ วิคตํ วิปริณตํ อตถกตํ อพฺกตถกตํ อุปฺปชฺชิตฺวา วิคตํ อตีตํ อตีตํ เสน สงฺคหิตํ จตฺตารโ จ มหาภูตา จตฺตุนนฺจ มหาภูตานํ อุปาทายรูปํ อิทํ วุจฺจติ รูปํ อตีตํ.

ตตถ กตมํ รูปํ อนาคตํ? ยํ รูปํ อชาตํ อกฺุตํ อสยฺชาตํ อนิพฺพตฺตํ อนภินิพฺพตฺตํ ปาตุกฺุตํ อนุปฺปนํ อสมฺบุปนํ อนุภฺวณฺทํ อสมฺภฺวณฺทํ อนาคตํ อนาคตํ เสน สงฺคหิตํ จตฺตารโ จ มหาภูตา จตฺตุนนฺจ มหาภูตานํ อุปาทายรูปํ อิทํ วุจฺจติ รูปํ อนาคตํ.

ตตถ กตมํ รูปํ ปจฺจุปปन्नํ? ยํ รูปํ ชาตํ ภูตํ สยฺชาตํ นิพฺพตฺตํ ภินิพฺพตฺตํ ปาตุกฺุตํ อุปฺปนํ สมฺบุปนํ อนุภฺวณฺทํ ปจฺจุปปन्नํ ปจฺจุปปन्नํ เสน สงฺคหิตํ จตฺตารโ จ มหาภูตา จตฺตุนนฺจ มหาภูตานํ อุปาทายรูปํ อิทํ วุจฺจติ รูปํ ปจฺจุปปन्नํ.

^๑ พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ ป.ธ.๙) (๒๕๕๔). รจนา, **วิปัสสนากรรมฐาน**, พิมพ์งานออกเมรุพระราชทาน เพลิงศพ พระภัททันตะ อาสภมหาเถระ ธัมมาจริยะ อัครมหาภิกษุฐานาจริยะ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประยูรวงศ์ รินตัง จำกัด. หน้า ๙๓๘.

^๒ พุทธทาสภิกขุ, (๒๕๔๕). **ชีวิตคือชั้น ๕**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, หน้า ๘.

๔. ตตถ กตมํ รูปํ อชฺมตฺตํ? ยํ รูปํ เตสํ เตสํ สตฺตานํ อชฺมตฺตํ ปจฺจตฺตํ นียกํ ปาฏิปุคฺคฺลิกํ อุปาทินฺนํ จตฺตารโ จ มหาภูตา จตฺตุนนฺจ มหาภูตานํ อุปาทายรูปํ อิทํ วุจฺจติ รูปํ อชฺมตฺตํ.

ตตถ กตมํ รูปํ พหิทฺธา? ยํ รูปํ เตสํ เตสํ ปฺรสฺตฺตานํ ปฺรปุคฺคฺลานํ อชฺมตฺตํ ปจฺจตฺตํ นียกํ ปาฏิปุคฺคฺลิกํ อุปาทินฺนํ จตฺตารโ จ มหาภูตา จตฺตุนนฺจ มหาภูตานํ อุปาทายรูปํ อิทํ วุจฺจติ รูปํ พหิทฺธา.

๕. ตตถ กตมํ รูปํ โອฬาริกํ? จกฺขายตฺนํเปฯ โฝฏฐพฺพายตฺนํ อิทํ วุจฺจติ รูปํ โອฬาริกํ.

ตตถ กตมํ รูปํ สุขุมํ? อิตฺถินฺทริยํเปฯ กพฺพีกาโร อาหาโร อิทํ วุจฺจติ รูปํ สุขุมํ.

๖. ตตถ กตมํ รูปํ หีนํ? ยํ รูปํ เตสํ เตสํ สตฺตานํ อุณฺณยํ อวณฺณยํ หีฬิตํ ปฺริฏฺถํ อจิตฺตีกตํ หีนํ หีนมตํ หีนสมมตํ อนิฏฺฐํ อกนฺตํ อมฺนาปํ รูปา สทฺทา คณฺธา รสา โฝฏฐพฺพา อิทํ วุจฺจติ รูปํ หีนํ.

ตตถ กตมํ รูปํ ปณฺธิตํ? ยํ รูปํ เตสํ เตสํ สตฺตานํ อนฺณณฺณยํ อนวณฺณยํ อหีฬิตํ อปฺริฏฺถํ จิตฺตีกตํ ปณฺธิตํ ปณฺธิตมตํ ปณฺธิตสมมตํ อิฏฺฐํ กนฺตํ มฺนาปํ รูปา สทฺทา คณฺธา รสา โฝฏฐพฺพา อิทํ วุจฺจติ รูปํ ปณฺธิตํ. ตํ ตํ วา ปน รูปํ อุปาทายูปาทาย รูปํ หีนํ ปณฺธิตํ ทฺฐวฺพ.

๗. ตตถ กตมํ รูปํ ทูเร? อิตฺถินฺทริยํเปฯ กพฺพีกาโร อาหาโร ยํ วา ปนณณฺณมฺปิ อตฺถิ รูปํ อนาสนเน อนุปกฺกฺเช ทูเร อสนฺติเก อิทํ วุจฺจติ รูปํ ทูเร.

ตตถ กตมํ รูปํ สนฺติเก? จกฺขายตฺนํเปฯ โฝฏฐพฺพายตฺนํ ยํ วา ปนณณฺณมฺปิ อตฺถิ รูปํ อาสนเน อุปกฺกฺเช อวิทูเร สนฺติเก อิทํ วุจฺจติ รูปํ สนฺติเก. ตํ ตํ วา ปน รูปํ อุปาทายูปาทาย รูปํ ทูเร สนฺติเก ทฺฐวฺพ.

๒. เวทนาภฺขณฺโ

๘. ตตถ กตมํ เวทนาภฺขณฺโ? ยฯ กาจิ เวทนา อตฺตํนาคตปจฺจุปปนฺนา อชฺมตฺตา วา พหิทฺธา วา โອฬาริกา วา สุขฺมา วา หีนา วา ปณฺธิตา วา ยฯ ทูเร สนฺติเก วา ตเทกฺขมํ อภิสณฺณหิตฺวา อภิสงฺขิปปิตฺวา อยํ วุจฺจติ เวทนาภฺขณฺโ.

๙. ตตถ กตมา เวทนา อตฺตํ? ยฯ เวทนา อตฺตํ นินฺรุทฺธา วิคฺตา วิปฺริณฺตา อตฺถงฺคตา อพฺกตฺถงฺคตา อุปฺปชฺชิตฺวา วิคฺตา อตฺตํ อตฺตํเสน สงฺคหิตา สุขฯ เวทนา ทฺกฺขา เวทนา อทฺกฺขมฺสุขฯ เวทนา อยํ วุจฺจติ เวทนา อตฺตํ.

ตตถ กตมา เวทนา อนาคตา? ยฯ เวทนา อชาตา ภูตา สลฺยชาตา นินฺพพฺตฺตา อนินฺนิพพฺตฺตา อปาตุภูตา อนุปฺปนฺนา อสมฺปฺปนฺนา อนฺณฺณฐิตา อสมฺณฺณฐิตา อนาคตา อนาคตฺเสน สงฺคหิตา สุขฯ เวทนา ทฺกฺขา เวทนา อทฺกฺขมฺสุขฯ เวทนา อยํ วุจฺจติ เวทนา อนาคตา.

ตตถ กตมา เวทนา ปจฺจุปปนฺนา? ยฯ เวทนา ชาตา ภูตา สลฺยชาตา นินฺพพฺตฺตา อนินฺนิพพฺตฺตา ปาตุภูตา อุปฺปนฺนา สมฺปฺปนฺนา อนุญฺฐิตา สมฺณฺณฐิตา ปจฺจุปปนฺนา ปจฺจุปปนฺนํเสน สงฺคหิตา สุขฯ เวทนา ทฺกฺขา เวทนา อทฺกฺขมฺสุขฯ เวทนา อยํ วุจฺจติ เวทนา ปจฺจุปปนฺนา.

๑๐. ตตถ กตมา เวทนา อชฺมตฺตา? ยฯ เวทนา เตสํ เตสํ สตฺตานํ อชฺมตฺตํ ปจฺจตฺตํ นียกา ปาฏิปุคฺคฺลิกา อุปาทินฺนา สุขฯ เวทนา ทฺกฺขา เวทนา อทฺกฺขมฺสุขฯ เวทนา อยํ วุจฺจติ เวทนา อชฺมตฺตา.

ตตถ กตมา เวทนา พหิทฺธา? ยฯ เวทนา เตสํ เตสํ ปฺรสฺตฺตานํ ปฺรปุคฺคฺลานํ อชฺมตฺตํ ปจฺจตฺตํ นียกา ปาฏิปุคฺคฺลิกา อุปาทินฺนา สุขฯ เวทนา ทฺกฺขา เวทนา อทฺกฺขมฺสุขฯ เวทนา อยํ วุจฺจติ เวทนา พหิทฺธา.

๑๑. ตตถ กตมา เวทนา โอฟาริกา สุขุม? อกุสลา เวทนา โอฟาริกา กุสลาพยากตา เวทนา สุขุม. กุสลา กุสลา เวทนา โอฟาริกา อพยากตา เวทนา สุขุม. ทุกขา เวทนา โอฟาริกา สุข จ อทุกขมสุขา จ เวทนา สุขุม. สุขทุกขา เวทนา โอฟาริกา อทุกขมสุขา เวทนา สุขุม. อสมาปนฺนสฺส เวทนา โอฟาริกา สมาปนฺนสฺส เวทนา สุขุม. สาสวา เวทนา โอฟาริกา อนาสวา เวทนา สุขุม. ตํ ตํ วา ปน เวทณํ อุปาทายูปาทาย เวทนา โอฟาริกา สุขุม ทฏฐพฺพา.

๑๒. ตตถ กตมา เวทนา หีนา ปณฺธิตา? อกุสลา เวทนา หีนา กุสลาพยากตา เวทนา ปณฺธิตา. กุสลา กุสลา เวทนา หีนา อพยากตา เวทนา ปณฺธิตา. ทุกขา เวทนา หีนา สุข จ อทุกขมสุขา จ เวทนา ปณฺธิตา. สุขทุกขา เวทนา หีนา อทุกขมสุขา เวทนา ปณฺธิตา. อสมาปนฺนสฺส เวทนา หีนา สมาปนฺนสฺส เวทนา ปณฺธิตา. สาสวา เวทนา หีนา อนาสวา เวทนา ปณฺธิตา. ตํ ตํ วา ปน เวทณํ อุปาทายูปาทาย เวทนา หีนา ปณฺธิตา ทฏฐพฺพา.

๑๓. ตตถ กตมา เวทนา ทูเร? อกุสลา เวทนา กุสลาพยากตาหิ เวทนาหิ ทูเร; กุสลาพยากตา เวทนา อกุสลา เวทนาย ทูเร; กุสลา เวทนา อกุสลาพยากตาหิ เวทนาหิ ทูเร; อกุสลาพยากตา เวทนา กุสลา เวทนาย ทูเร; อพยากตา เวทนา กุสลา กุสลาหิ เวทนาหิ ทูเร; กุสลา กุสลา เวทนา อพยากตาย เวทนาย ทูเร. ทุกขา เวทนา สุขาย จ อทุกขมสุขาย จ เวทนาหิ ทูเร; สุข จ อทุกขมสุขา จ เวทนา ทุกขาย เวทนาย ทูเร; สุข เวทนา ทุกขาย จ อทุกขมสุขาย จ เวทนาหิ ทูเร; ทุกขา จ อทุกขมสุขา จ เวทนา สุขาย เวทนาย ทูเร; อทุกขมสุขา เวทนา สุขทุกขาหิ เวทนาหิ ทูเร; สุขทุกขา เวทนา อทุกขมสุขาย เวทนาย ทูเร. อสมาปนฺนสฺส เวทนา สมาปนฺนสฺส เวทนาย ทูเร; สมาปนฺนสฺส เวทนา อสมาปนฺนสฺส เวทนาย ทูเร. สาสวา เวทนา อนาสวาย เวทนาย ทูเร; อนาสวา เวทนา สาสวาย เวทนาย ทูเร อยํ วุจฺจติ เวทนา ทูเร.

ตตถ กตมา เวทนา สนฺติเก? อกุสลา เวทนา อกุสลา เวทนาย สนฺติเก; กุสลา เวทนา กุสลา เวทนาย สนฺติเก; อพยากตา เวทนา อพยากตาย เวทนาย สนฺติเก. ทุกขา เวทนา ทุกขาย เวทนาย สนฺติเก; สุข เวทนา สุขาย เวทนาย สนฺติเก; อทุกขมสุขา เวทนา อทุกขมสุขาย เวทนาย สนฺติเก อสมาปนฺนสฺส เวทนา อสมาปนฺนสฺส เวทนาย สนฺติเก; สมาปนฺนสฺส เวทนา สมาปนฺนสฺส เวทนาย สนฺติเก. สาสวา เวทนา สาสวาย เวทนาย สนฺติเก; อนาสวา เวทนา อนาสวาย เวทนาย สนฺติเก. อยํ วุจฺจติ เวทนา สนฺติเก. ตํ ตํ วา ปน เวทณํ อุปาทายูปาทาย เวทนา ทูเร สนฺติเก ทฏฐพฺพา.

๓. สญฺญากฺขนฺโธ

๑๔. ตตถ กตโม สญฺญากฺขนฺโธ? ยา กาจิ สญฺญา อตฺตึตานาคตปจฺจุปปนฺนา อหฺมตฺตา วา พหิทฺธา วา โอฟาริกา วา สุขุม วา หีนา วา ปณฺธิตา วา ยา ทูเร สนฺติเก วา ตเทกขณํ อภิสญฺญหิตฺวา อภิสงฺขิปปิตฺวา อยํ วุจฺจติ สญฺญากฺขนฺโธ.

๔. สงฺขารกฺขนฺโธ

๒๐. ตตถ กตโม สงฺขารกฺขนฺโธ? เย เกจิ สงฺขารา อตฺตึตานาคตปจฺจุปปนฺนา อหฺมตฺตา วา พหิทฺธา วา โอฟาริกา วา สุขุม วา หีนา วา ปณฺธิตา วา ये ทูเร สนฺติเก วา ตเทกขณํ อภิสญฺญหิตฺวา อภิสงฺขิปปิตฺวา อยํ วุจฺจติ สงฺขารกฺขนฺโธ.

๕. วิญฺญาณกฺขนฺโธ

๒๖. ตตถ กตโม วิญญานกฺขนโร? ยํ กิลฺลิจิ วิญญานํ อตีตํ นาคตปฺจฺจุปฺปนํ อชฺมตฺตํ วา พหิทฺธา วา โสฬาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณฺตี วา ยํ ทูเร สนฺติเก วา ตเทกขฺมํ อภิสสญฺญหิตฺวา อภิสงฺขิปิตฺวา อยํ วุจฺจติ วิญญานกฺขนโร.

๒. การแปลคำต่อคำ

๑. ขนฺธวิภังโก - การแจกแจงโดยพิเศษซึ่งขันธ/

๑. สุตฺตนตฺตภาษณียํ - การจำแนกซึ่งพระสูตร/

๑. ปณฺจกฺขนธา - ขันธทั้งหลาย ๕ ประการ ได้แก่/ [๑] รูปกฺขนโร - ขันธคือรูป/ [๒] เวทนากฺขนโร - ขันธคือเวทนา/ [๓] สลฺยณากฺขนโร - ขันธคือสัญญา/ [๔] สงฺขารกฺขนโร - ขันธคือสังขาร/ [๕] วิญญานกฺขนโร. - ขันธคือความรู้แจ้ง/

๑. รูปกฺขนโร - ขันธคือรูป/

๒. ตตถ - เหล่านั้น/ [ปณฺจกฺขนเธสุ - ในขันธทั้งหลาย ๕ ประการ]/ กตโม - เป็นไฉน/ รูปกฺขนโร? - ขันธคือรูป?/

ยํ กิลฺลิจิ - อย่างใดอย่างหนึ่ง/ รูป - รูป/ อตีตํ นาคตปฺจฺจุปฺปนํ - ที่เป็นธรรมทั้งที่ล่วงไปแล้ว ทั้งที่มาไม่ถึงแล้ว ทั้งที่เกิดขึ้นเฉพาะแล้ว/ อชฺมตฺตํ วา - ที่เป็นไปเฉพาะในภายในบ้าง/ พหิทฺธา วา - ที่เป็นไปในภายนอกบ้าง/ โสฬาริกํ วา - เป็นรูปที่หยาบบ้าง/ สุขุมํ วา - เป็นรูปที่ละเอียดอ่อนบ้าง/ หีนํ วา - เป็นรูปที่ต่ำทรามบ้าง/ ปณฺตี วา - เป็นรูปที่ประณีตบ้าง/ ยํ - ไใด/ ทูเร - ในที่ไกล/ สนฺติเก วา; - ในที่ใกล้บ้าง/ ตเทกขฺมํ - ซึ่งรูปนั้น ให้เป็นหมวดเดียวกัน/ อภิสสญฺญหิตฺวา - เพราะประมวลขึ้นพร้อมเฉพาะ/ อภิสงฺขิปิตฺวา - เพราะย่อไว้พร้อมเฉพาะ/ อยํ - นี้/ [ธมฺโม - ธรรม/ ภควตา - อันพระผู้มีพระภาคเจ้า]/ วุจฺจติ - ย่อมตรัสเรียก/ รูปกฺขนโร. - ว่าเป็นขันธคือรูป/

๓. ตตถ - นั้น/ [รูปกฺขนเธ - ในขันธคือรูป]/ กตมํ - ชนิดไหน/ รูป - รูป/ อตีตํ? - เป็นรูปที่ล่วงไปแล้ว?/

ยํ - ไใด/ รูป - รูป/ อตีตํ - ล่วงลับไปแล้ว/ นิรุทฺธํ - ดับลงแล้ว/ วิคตํ - ไปปราศแล้ว/ วิปริณฺตํ - น้อมไปผิดโดยรอบแล้ว/ อตฺถกฺคํ - ถึงแล้วซึ่งความตั้งอยู่ไม่ได้/ อพฺภกฺตกฺคํ - ถึงแล้วซึ่งความดับสิ้นไป/ อุปฺปชฺชิตฺวา - เกิดขึ้นแล้ว/ วิคตํ - ปราศไปแล้ว/ อตีตํ - ที่ล่วงไปแล้ว/ อตีตฺเสน - ด้วยส่วนที่ล่วงไปแล้ว/ สงฺคหิตํ - สงเคราะห์แล้ว/ จตฺตารอ จ - ๔ ประการ ด้วย/ มหาภูตา - มหาภูตรูปทั้งหลาย/ จตฺตนฺนย - ทั้ง ๔ ประการ ด้วย/ มหาภูตานํ - ซึ่งมหาภูตรูปทั้งหลาย/ อุปาทายรูปิ; - รูปเป็นที่เข้าไปยึดถือ/ อิทํ - นี้/ [ภควตา - อันพระผู้มีพระภาคเจ้า]/ วุจฺจติ - ย่อมตรัสเรียก/ รูป - รูป/ อตีตํ. - ว่าเป็นที่ล่วงไปแล้ว/

ตตถ - นั้น/ [รูปกฺขนเธ - ในขันธคือรูป]/ กตมํ - ชนิดไหน/ รูป - รูป/ อนาคตํ? - เป็นรูปที่มามีไม่ถึงแล้ว?/

ยํ - ไใด/ รูป - รูป/ อชาติ - ไม่เกิดแล้ว/ อภุตํ - ไม่เป็นแล้ว/ อสฺสชาติ - ไม่เกิดพร้อมแล้ว/ อนิพฺพตฺตํ - ไม่บังเกิดแล้ว/ อนภินิพฺพตฺตํ - ไม่บังเกิดเฉพาะแล้ว/ อปาตฺตํ - ไม่ปรากฏขึ้นแล้ว/ อนุปฺปนํ - มิใช่เกิดขึ้นแล้ว/ อสมฺปฺปนํ - ไม่เกิดขึ้นพร้อมแล้ว/ อนนฺนฺนํ - ไม่ตั้งขึ้นแล้ว/ อสมฺนฺนํ - ไม่ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว/ อนาคตํ - มาไม่ถึงแล้ว/ อนาคตฺเสน - ด้วยส่วนที่มามีไม่ถึงแล้ว/ สงฺคหิตํ - สงเคราะห์แล้ว/ จตฺตารอ จ - ๔ ประการ ด้วย/ มหาภูตา - มหาภูตรูปทั้งหลาย/ จตฺตนฺนย - ทั้ง ๔ ประการ ด้วย/ มหาภูตานํ - ซึ่งมหาภูตรูปทั้งหลาย/ อุปาทายรูปิ; - รูปเป็นที่เข้าไปยึดถือ/ อิทํ - นี้/ [ภควตา - อันพระผู้มีพระภาคเจ้า]/ วุจฺจติ - ย่อมตรัสเรียก/ รูป - รูป/ อนาคตํ. - ว่าเป็นรูปที่มามีไม่ถึงแล้ว/

ตตถ - นั้น/ [รูปกฺขนเธ - ในขันธคือรูป]/ กตมํ - ชนิดไหน/ รูป - รูป/ ปจฺจุปฺปนํ? - เป็นรูปที่เกิดขึ้นเฉพาะ

แล้ว?/

ย - ไค/ รูป - รูป/ ขาต - เกิดแล้ว/ ภูต - เป็นอยู่แล้ว/ สกขาต - เกิดพร้อมแล้ว/ นิพพต - บังเกิดแล้ว/ อภินิพพต - บังเกิดเฉพาะแล้ว/ ปาตุภูต - ปรากฏขึ้นแล้ว/ อุปปน - เกิดขึ้นแล้ว/ สมุปปน - เกิดขึ้นพร้อมแล้ว/ อฏฐิต - ตั้งขึ้นแล้ว/ สมฏฐิต - ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว/ ปจจุปน - ที่เกิดขึ้นเฉพาะแล้ว/ ปจจุปนเสน - ด้วยส่วนที่เกิดขึ้นเฉพาะแล้ว/ สงคหิต - สงเคราะห์แล้ว/ จตตารอ จ - ๔ ประการ ด้วย/ มหาภูต - มหาภูตรูปทั้งหลาย/ จตุนนญจ - ทั้ง ๔ ประการ ด้วย/ มหาภูตานิ - ซึ่งมหาภูตรูปทั้งหลาย/ อุปาทายรูป - รูปเป็นที่เข้าไปยึดถือ/

อิท - นี้/ [ภควตา - อันพระผู้มีพระภาคเจ้า]/ วุจจิต - ย่อมตรัสเรียก/ รูป - รูป/ ปจจุปน - ว่าเป็นรูปที่เกิดขึ้นเฉพาะแล้ว/

๔. ตตถ - นั้น/ [รูปกขนธ - ในขันธคือรูป]/ กตม - ชนิดไหน/ รูป - รูป/ อชมตต? - เป็นรูปที่เป็นไปเฉพาะในภายใน?/

ย - ไค/ รูป - รูป/ เตส - เหล่านั้น/ เตส - เหล่านั้น/ สตตานิ - ของสัตว์ทั้งหลาย/ อชมตต - ที่เป็นไปเฉพาะในภายใน/ ปจจตต - ที่เป็นไปเฉพาะซึ่งตน/ นิย - เป็นรูปที่เกิดในตน/ ปาฏิบุคคลิก - เป็นรูปที่เป็นไปพร้อมเพื่อบุคคลเฉพาะ/ อุปาทินน - เป็นรูปอันกรรมที่ประกอบแล้วด้วยความทะยานอยากและความเห็นเข้าไปยึดถือแล้ว/ จตตารอ จ - ๔ ประการ ด้วย/ มหาภูต - มหาภูตรูปทั้งหลาย/ จตุนนญจ - ทั้ง ๔ ประการ ด้วย/ มหาภูตานิ - ซึ่งมหาภูตรูปทั้งหลาย/ อุปาทายรูป; - รูปเป็นที่เข้าไปยึดถือ/ อิท - นี้/ [ภควตา - อันพระผู้มีพระภาคเจ้า]/ วุจจิต - ย่อมตรัสเรียก/ รูป - รูป/ อชมตต. - ว่าเป็นรูปที่เป็นไปเฉพาะในภายใน/

ตตถ - นั้น/ [รูปกขนธ - ในขันธคือรูป]/ กตม - ชนิดไหน/ รูป - รูป/ พหิทธา? - เป็นรูปที่มีในภายนอก?/

ย - ไค/ รูป - รูป/ เตส - เหล่านั้น/ เตส - เหล่านั้น/ ปสตตานิ - ของสัตว์เหล่านั้นทั้งหลาย/ ปรูปุคคานิ - ของบุคคลเหล่านั้นทั้งหลาย/ อชมตต - ที่เป็นไปเฉพาะในภายใน/ ปจจตต - ที่เป็นไปเฉพาะซึ่งตน/ นิย - เป็นรูปที่เกิดในตน/ ปาฏิบุคคลิก - เป็นรูปที่เป็นไปพร้อมเพื่อบุคคลเฉพาะ/ อุปาทินน - เป็นรูปอันกรรมที่ประกอบแล้วด้วยความทะยานอยากและความเห็นเข้าไปยึดถือแล้ว/ จตตารอ จ - ๔ ประการ ด้วย/ มหาภูต - มหาภูตรูปทั้งหลาย/ จตุนนญจ - ทั้ง ๔ ประการ ด้วย/ มหาภูตานิ - ซึ่งมหาภูตรูปทั้งหลาย/ อุปาทายรูป; - รูปเป็นที่เข้าไปยึดถือ/ อิท - นี้/ [ภควตา - อันพระผู้มีพระภาคเจ้า]/ วุจจิต - ย่อมตรัสเรียก/ รูป - รูป/ พหิทธา. - ว่าเป็นรูปที่มีในภายนอก/

๕. ตตถ - นั้น/ [รูปกขนธ - ในขันธคือรูป]/ กตม - ชนิดไหน/ รูป - รูป/ โอฟาริก? - เป็นรูปที่หยาบ?/

จกขายตนาเปา - อายตนะคือดวงตา ฯลฯ/ โผฐพพายตนิ; - อายตนะคือความถูกต้อง/ อิท - นี้/ [ภควตา - อันพระผู้มีพระภาคเจ้า]/ วุจจิต - ย่อมตรัสเรียก/ รูป - รูป/ โอฟาริก. - ว่าเป็นรูปที่หยาบ/

ตตถ - นั้น/ [รูปกขนธ - ในขันธคือรูป]/ กตม - ชนิดไหน/ รูป - รูป/ สุขุม? - เป็นรูปที่ละเอียด?/

อิตถินทริยาเปา - อินทรียคือสตรี ฯลฯ/ กพฬิกาโร - ที่กระทำให้เป็นคำข้าว/ อาหาโร - อาหาร/

อิท - นี้/ [ภควตา - อันพระผู้มีพระภาคเจ้า]/ วุจจิต - ย่อมตรัสเรียก/ รูป - รูป/ สุขุม. - ว่าเป็นรูปที่ละเอียด/

๖. ตตถ - นั้น/ [รูปกขนธ - ในขันธคือรูป]/ กตม - ชนิดไหน/ รูป - รูป/ หิน? - เป็นรูปที่ต่ำทราม?/

ย - ไค/ รูป - รูป/ เตส - เหล่านั้น/ เตส - เหล่านั้น/ สตตานิ - ของสัตว์ทั้งหลาย/ อญญาต - เป็นที่เหยียดหยามแล้ว/ อวญญาต - เป็นที่ดูหมิ่นแล้ว/ หิหิต - เป็นที่รังเกียจแล้ว/ ปริภูต - เป็นที่ดูแคลนแล้ว/ อจิตตีกต - เป็นที่ไม่กระทำแล้วซึ่งความยำเกรง/ หิน - เป็นรูปที่ต่ำทราม/ หินมต - เป็นรูปที่รู้จักแล้วว่าเป็นรูปที่ต่ำทราม/ หินสมมต - เป็นรูปที่รู้พร้อมกันแล้วว่าเป็นรูปที่ต่ำทราม/ อนินฐา - เป็นที่ไม่ต้องการแล้ว/ อกนตา - เป็นที่ไม่เป็นที่รักใคร่แล้ว/ อมนาปา - เป็นที่ไม่เป็นที่ยังใจให้เฝ้าอาบ/ รุปา - รูปทั้งหลาย/ สททา - เสียทั้งหลาย/ คนธา - กลืนทั้งหลาย/ รสา - รสทั้งหลาย/ โผฐพพา; - ความถูกต้องทั้งหลาย/ อิท - นี้/ [ภควตา - อันพระผู้มีพระภาคเจ้า]/ วุจจิต - ย่อมตรัสเรียก/ รูป - รูป/ หิน. - ว่าเป็นรูปที่ต่ำทราม/

ตตถ - นั้น/ [รูปกฺขนฺธ - ในขันธคือรูป]/ กตมํ - ชนิดไหน/ รูป - รูป/ ปณฺธิ? - เป็นรูปที่ประณีต?/

ยํ - ไต/ รูป - รูป/ เตสํ - เหล่านั้น/ เตสํ - เหล่านั้น/ สุตตานํ - ของสัตว์ทั้งหลาย/ อนฺณญฺญํ - เป็นรูปที่ไม่เหี้ยมดุนยามแล้ว/ อนนฺวณฺญํ - เป็นรูปที่ไม่ดูหมิ่นแล้ว/ อหิพฺพิ - เป็นรูปที่รังเกียจแล้ว/ อปริภฺตํ - เป็นรูปที่ดูแคลนแล้ว/ จิตฺติกตํ - เป็นที่กระทำแล้วซึ่งความยำเกรง/ ปณฺธิ - เป็นรูปที่ประณีต/ ปณฺธิมตํ - เป็นรูปที่รู้จักแล้วว่าปณฺธิที่ประณีต/ ปณฺธิสสมมตํ - เป็นรูปที่รู้พร้อมกันแล้วว่าเป็นรูปที่ประณีต/ อญฺญา - เป็นที่ต้องการแล้ว/ กนฺตา - เป็นที่รักใคร่แล้ว/ มนฺนาปา - เป็นที่ยังใจให้เอิบอาบ/ รูปา - รูปทั้งหลาย/ สทฺทา - เสียงทั้งหลาย/ คนฺธา - กลิ่นทั้งหลาย/ รสา - รสทั้งหลาย/ โผฏฺฐพฺพา; - ความถูกต้องทั้งหลาย/ อิทํ - นี้/ [ภควตา - อันพระผู้มีพระภาคเจ้า]/ วุจฺจติ - ย่อมตรัสเรียก/ รูป - รูป/ ปณฺธิ - ว่าเป็นรูปที่ประณีต/

ตํ - นั้น/ ตํ - นั้น/ วา ปน - ก็ หรือว่า/ รูป - ซึ่งรูป/ อุปาทายูปาทาย - เพราะเข้าไปยึดถือและเข้าไปยึดถือ/ รูป - รูป/ หิณํ - ว่าเป็นรูปที่ต่ำทราม/ ปณฺธิ - ว่าเป็นรูปที่ประณีต/ ทญฺญพฺพํ - พึงทราบ/

๗. ตตถ - นั้น/ [รูปกฺขนฺธ - ในขันธคือรูป]/ กตมํ - เป็นอย่างไร/ รูป - รูป/ ทูเร? - ในที่ไกล?/

อิตฺถินฺทริยาเปฯ - อินทรีย์คือสตรี ฯลฯ/ กพฺเพกาโร - ที่กระทำให้เป็นคำซ้ำ/ อาหาโร - อาหาร/

ยํ วา ปนณฺณมฺปิ - ก็ หรือว่า แม้อย่างอื่นใด/ อตฺถิ - มีอยู่/ รูป - รูป/ อนาสนฺเน - ที่ไม่ใกล้ยังแล้ว/ อนุปกฺกฺญฺ - ที่ไม่เข้าไปใกล้แล้ว/ ทูเร - ในที่ไกล/ อสนฺติเก; - ในที่ไม่ใกล้/ อิทํ - นี้/ [รูป - รูป/ ภควตา - อันพระผู้มีพระภาคเจ้า]/ วุจฺจติ - ย่อมตรัสเรียก/ รูป - ว่าเป็นรูป/ ทูเร - ในที่ไกล/

ตตถ - นั้น/ [รูปกฺขนฺธ - ในขันธคือรูป]/ กตมํ - เป็นอย่างไร/ รูป - รูป/ สนฺติเก? - ในที่ใกล้?/

จกฺขายตณฺาเปฯ - อายตนะคือดวงตา ฯลฯ/ โผฏฺฐพฺพายตณฺ; - อายตนะคือความถูกต้อง/ ยํ วา ปนณฺณมฺปิ - ก็ หรือว่า แม้อย่างอื่นใด/ อตฺถิ - มีอยู่/ รูป - รูป/ อาสนฺเน - ที่ใกล้แล้ว/ อุปกฺกฺญฺ - ที่ใกล้ชิดแล้ว/ อวิทูเร - ในที่ไม่ใกล้/ สนฺติเก - ในที่ใกล้/

อิทํ - นี้/ [รูป - รูป/ ภควตา - อันพระผู้มีพระภาคเจ้า]/ วุจฺจติ - ย่อมตรัสเรียก/ รูป - ว่าเป็นรูป/ สนฺติเก - ในที่ใกล้/

ตํ - นั้น/ ตํ - นั้น/ วา ปน - ก็ หรือว่า/ รูป - ซึ่งรูป/ อุปาทายูปาทาย - เพราะเข้าไปยึดถือและเข้าไปยึดถือ/ รูป - รูป/ ทูเร - ในที่ไกล/ สนฺติเก - ในที่ใกล้/ ทญฺญพฺพํ - พึงทราบ/

๒. เวทนาภฺกฺขนฺธ - ขันธคือเวทนา/

๘. ตตถ - เหล่านั้น/ [ธมฺเมสุ - บรรดาธรรมทั้งหลาย]/ กตมํ - เป็นไหน/ เวทนาภฺกฺขนฺธ? - ขันธคือเวทนา?/

ยา กาจิ - อย่างใดอย่างหนึ่ง/ เวทนา - เวทนา/ อตฺตึตฺตนาคตปจฺจุปฺปนฺนา - เป็นธรรมทั้งที่ล่วงไปแล้ว ทั้งที่มาไม่ถึงแล้ว ทั้งที่เกิดขึ้นเฉพาะแล้ว/ อหฺมตฺตา วา - ที่เป็นไปเฉพาะในภายในบ้าง/ พหิทฺธา วา - เป็นธรรมที่เป็นไปในภายนอกบ้าง/ โอฟาริกา วา - เป็นธรรมที่หยาบบ้าง/ สุขุมฯ วา - เป็นธรรมที่ละเอียดอ่อนบ้าง/ หินา วา - เป็นธรรมที่ต่ำทรามบ้าง/ ปณฺธิตา วา - เป็นธรรมที่ประณีตบ้าง/ ยา - ไต/ ทูเร - ในที่ไกล/ สนฺติเก วา; - ในที่ใกล้บ้าง/ ตเทกขมฺ - ซึ่งเวทนานั้น ให้เป็นหมวดเดียวกัน/ อภิสลฺลยฺหิตฺวา - เพราะประมวลขึ้นพร้อมเฉพาะ/ อภิสงฺขิปิตฺวา - เพราะย่อไว้พร้อมเฉพาะ/ อยํ - นี้/ [ธมฺโม - ธรรม/ ภควตา - อันพระผู้มีพระภาคเจ้า]/ วุจฺจติ - ย่อมตรัสเรียก/ เวทนาภฺกฺขนฺธ - ว่าเป็นขันธคือเวทนา/

๓. สลฺลยฺกฺขนฺธ - ขันธคือเวทนา/

๑๔. ตตถ - นั้น/ [เวทนาภฺกฺขนฺธ - ในขันธคือเวทนา]/ กตมํ - เป็นไหน/ สลฺลยฺกฺขนฺธ? - ขันธคือสัญญา?/

ยา กาจิ - อย่างใดอย่างหนึ่ง/ สณฺญา - สัณฺญา/ อติตนาคตปจฺจุปปนฺนา - เป็นธรรมทั้งที่ล่วงไปแล้ว ทั้งที่มาไม่ถึงแล้ว ทั้งที่เกิดขึ้นเฉพาะแล้ว/ อชฺมตฺตา วา - ที่เป็นไปเฉพาะในภายในบ้าง/ พหิทฺธา วา - เป็นธรรมที่เป็นไปในภายนอกบ้าง/ โอรุทฺติกา วา - เป็นธรรมที่หยาบบ้าง/ สุกฺขมา วา - เป็นธรรมที่ละเอียดอ่อนบ้าง/ หินฺนา วา - เป็นธรรมที่ต่ำทรามบ้าง/ ปณฺธิตา วา - เป็นธรรมที่ประณีตบ้าง/ ยา - ไต/ ทูเร - ในที่ไกล/ สนฺติเก วา; - ในที่ใกล้บ้าง/ ตเทกฺขณํ - ซึ่งสัญญาอันนั้น ให้เป็นหมวดเดียวกัน/ อภิสณฺณูหิตฺวา - เพราะประมวลขึ้นพร้อมเฉพาะ/ อภิสงฺขิปิตฺวา - เพราะย่อไว้พร้อมเฉพาะ/ อยํ - นี้/ [ธมฺโม - ธรรม/ ภควตา - อันพระผู้มีพระภาคเจ้า]/ วุจฺจติ - ย่อมตรัสเรียก/ สณฺญาภุขฺนโร. - ว่าเป็นชั้นคือสัญญา/

๔. สงฺขารภุขฺนโร - ชั้นคือสังขาร/

๒๐. ตตฺถ - นั้น/ [เวทนาขฺนโร - ในชั้นคือเวทนา]/ กตฺโม - เป็นไฉน/ สงฺขารภุขฺนโร? - ชั้นคือสังขาร?/

เย เกจิ - เหล่าใดเหล่าหนึ่ง/ สงฺขารา - สังขารทั้งหลาย/ อติตนาคตปจฺจุปปนฺนา - เป็นธรรมทั้งที่ล่วงไปแล้ว ทั้งที่มาไม่ถึงแล้ว ทั้งที่เกิดขึ้นเฉพาะแล้ว/ อชฺมตฺตา วา - เป็นธรรมที่เป็นไปเฉพาะในภายในบ้าง/ พหิทฺธา วา - เป็นธรรมที่เป็นไปในภายนอกบ้าง/ โอรุทฺติกา วา - เป็นธรรมที่หยาบบ้าง/ สุกฺขมา วา - เป็นธรรมที่ละเอียดอ่อนบ้าง/ หินฺนา วา - เป็นธรรมที่ต่ำทรามบ้าง/ ปณฺธิตา วา - เป็นธรรมที่ประณีตบ้าง/ ยา - ไต/ ทูเร - ในที่ไกล/ สนฺติเก วา; - ในที่ใกล้บ้าง/ ตเทกฺขณํ - ซึ่งสังขารนั้น ให้เป็นหมวดเดียวกัน/ อภิสณฺณูหิตฺวา - เพราะประมวลขึ้นพร้อมเฉพาะ/ อภิสงฺขิปิตฺวา - เพราะย่อไว้พร้อมเฉพาะ/ อยํ - นี้/ [ธมฺโม - ธรรม/ ภควตา - อันพระผู้มีพระภาคเจ้า]/ วุจฺจติ - ย่อมตรัสเรียก/ สงฺขารภุขฺนโร. - ว่าเป็นชั้นคือสังขาร/

๕. วิญฺญาณภุขฺนโร; - ชั้นคือความรู้แจ้ง/

๒๖. ตตฺถ - เหล่านั้น/ [ขฺนเรสุ - ในชั้นทั้งหลาย]/ กตฺโม - เป็นไฉน/ วิญฺญาณภุขฺนโร? - ชั้นคือความรู้แจ้ง?/

ยงฺกิลฺลิจิ - อย่างใดอย่างหนึ่ง/ วิญฺญาณํ - ความรู้แจ้ง/ อติตนาคตปจฺจุปปนฺนํ - เป็นธรรมทั้งที่ล่วงไปแล้ว ทั้งที่มาไม่ถึงแล้ว ทั้งที่เกิดขึ้นเฉพาะแล้ว/ อชฺมตฺตํ วา - ที่เป็นไปเฉพาะในภายในบ้าง/ พหิทฺธา วา - เป็นธรรมที่เป็นไปในภายนอกบ้าง/ โอรุทฺติกา วา - เป็นธรรมที่หยาบบ้าง/ สุกฺขมํ วา - เป็นธรรมที่ละเอียดอ่อนบ้าง/ หินฺนํ วา - เป็นธรรมที่ต่ำทรามบ้าง/ ปณฺธิตํ วา - เป็นธรรมที่ประณีตบ้าง/ ยํ - ไต/ ทูเร - ในที่ไกล/ สนฺติเก วา; - ในที่ใกล้บ้าง/ ตเทกฺขณํ - ซึ่งความรู้แจ้งนั้น ให้เป็นหมวดเดียวกัน/ อภิสณฺณูหิตฺวา - เพราะประมวลขึ้นพร้อมเฉพาะ/ อภิสงฺขิปิตฺวา - เพราะย่อไว้พร้อมเฉพาะ/ อยํ - นี้/ [ธมฺโม - ธรรม/ ภควตา - อันพระผู้มีพระภาคเจ้า]/ วุจฺจติ - ย่อมตรัสเรียก/ วิญฺญาณภุขฺนโร. - ว่าเป็นชั้นคือความรู้แจ้ง/

๓. การแปลโดยความ

๑. รูปขันธ์ (กองรูป)
๒. เวทนาขันธ์ (กองเวทนา)
๓. สัญญาขันธ์ (กองสัญญา)
๔. สังขารขันธ์ (กองสังขาร)
๕. วิญญาณขันธ์ (กองวิญญาณ)

๑. รูปขันธ์

[๒] บรรดาขันธ์ ๕ นั้น รูปขันธ์ เป็นไฉน

รูปอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ รูปที่เป็นอดีต รูปที่เป็นอนาคต รูปที่เป็นปัจจุบัน

รูปที่เป็นภายในตน รูปที่เป็นภายนอกตน รูปหยาบ รูปละเอียด รูปชั้นต่ำ รูปชั้น

ประณีต รูปไกล หรือรูปใกล้ ประมวลย่อเข้าเป็นกองเดียวกัน นี้เรียกว่า รูปขันธ์

[๓] ในรูปขันธ์นั้น รูปที่เป็นอดีต เป็นไฉน

รูปใดล่วงไปแล้ว ดับไปแล้ว ปราศจากไปแล้ว แปรไปแล้ว ถึงความดับแล้ว ถึงความดับสิ้นแล้ว ที่เกิดขึ้น ปราศจากไปแล้ว ที่เป็นอดีต สงเคราะห์เข้ากับส่วนอดีต ได้แก่ มหาภูตรูป ๔ และรูปที่อาศัยมหาภูตรูป ๔ (อุปาทายรูป) นี้เรียกว่า รูปที่ เป็นอดีต

รูปที่เป็นอนาคต เป็นไฉน

รูปใดยังไม่เกิด ยังไม่เป็น ยังไม่เกิดพร้อม ยังไม่บังเกิด ยังไม่บังเกิดเฉพาะ ยังไม่ปรากฏ ยังไม่เกิดขึ้น ยังไม่เกิดขึ้นพร้อม ยังไม่ตั้งขึ้น ยังไม่ตั้งขึ้นพร้อม ที่เป็นอนาคต สงเคราะห์เข้ากับส่วนอนาคต ได้แก่ มหาภูตรูป ๔ และรูปที่อาศัย มหาภูตรูป ๔ นี้เรียกว่า รูปที่เป็นอนาคต

รูปที่เป็นปัจจุบัน เป็นไฉน

รูปใดเกิดอยู่ เป็นอยู่ เกิดพร้อม บังเกิด บังเกิดเฉพาะ ปรากฏ เกิดขึ้น เกิดขึ้นพร้อม ตั้งขึ้น ตั้งขึ้นพร้อม ที่เป็นปัจจุบัน สงเคราะห์เข้ากับส่วนปัจจุบัน ได้แก่ มหาภูตรูป ๔ และรูปที่อาศัยมหาภูตรูป ๔ นี้เรียกว่า รูปที่เป็นปัจจุบัน

[๔] รูปที่เป็นภายในตน เป็นไฉน

รูปใดของสัตว์นั้น ๆ ที่เป็นภายในตน มีเฉพาะตน เกิดในตน มีเฉพาะ บุคคล ที่กรรมอันประกอบด้วยตัณหา และทวิภูมียึดถือ ได้แก่ มหาภูตรูป ๔ และ รูปที่อาศัยมหาภูตรูป ๔ นี้เรียกว่า รูปที่เป็นภายในตน

รูปที่เป็นภายนอกตน เป็นไฉน

รูปใดของสัตว์อื่น ของบุคคลอื่นนั้น ๆ ที่เป็นภายในตน มีเฉพาะตน เกิดในตน มีเฉพาะบุคคล ที่กรรมอันประกอบด้วยตัณหาและทวิภูมียึดถือ ได้แก่ มหาภูตรูป ๔ และรูปที่อาศัยมหาภูตรูป ๔ นี้เรียกว่า รูปที่เป็นภายนอกตน

[๕] รูปหยาบ เป็นไฉน

จักขยตนะ ฯลฯ โสฬสัพพายตนะ นี้เรียกว่า รูปหยาบ

รูปละเอียด เป็นไฉน

อิตถินทริย ฯลฯ กวฬิงการาหาร๑ นี้เรียกว่า รูปละเอียด

[๖] รูปชั้นต่ำ เป็นไฉน

รูปใดของสัตว์นั้น ๆ ที่น่าดูหมิ่น น่าเหยียดหยาม น่าเกลียด น่าตำหนิ ไม่น่ายกย่อง เป็นชั้นต่ำ รู้กันว่าเป็นชั้นต่ำ สมมติกันว่าเป็นชั้นต่ำ ไม่น่าปรารถนา ไม่น่ารัก ไม่น่าชอบใจ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะ นี้เรียกว่า รูปชั้นต่ำ

รูปชั้นประณีต เป็นไฉน

รูปใดของสัตว์นั้น ๆ ที่ไม่น่าดูหมิ่น ไม่น่าเหยียดหยาม ไม่น่าเกลียด ไม่น่าตำหนิ น่ายกย่อง เป็นชั้นประณีต รู้กันว่าเป็นชั้นประณีต สมมติกันว่าเป็นชั้น ประณีต น่าปรารถนา น่ารัก น่าชอบใจ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะ นี้เรียกว่า รูปชั้นประณีต

พึงทราบรูปชั้นต่ำ รูปชั้นประณีต โดยอาศัยเทียบเคียงรูปนั้น ๆ เป็นชั้น ๆ ไป

[๗] รูปไกล เป็นไฉน^๓

อิตถินทรีย ฯลฯ กวฬิงการาหาร หรือรูปแม้อื่น มีอยู่ในที่ไม่ใกล้ ในที่ไม่ใกล้ชิด ในที่ไกล ในที่ไม่ใกล้ นี้เรียกว่า รูปไกล^๒

รูปใกล้ เป็นไฉน

จักขยตนะ ฯลฯ โผฏฐัพพายตนะ หรือรูปแม้อื่น มีอยู่ในที่ใกล้ ในที่ใกล้ชิด ในที่ไม่ไกล ในที่ใกล้ นี้เรียกว่า รูปใกล้^๓

พึงทราบรูปไกล รูปใกล้ โดยอาศัยเทียบเคียงรูปนั้น ๆ เป็นชั้น ๆ ไป

๒. เวทนาขันธ^๔

[๘] บรรดาขันธ ๕ นั้น เวทนาขันธ เป็นไฉน

เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ เวทนาที่เป็นอดีต เวทนาที่เป็นอนาคต เวทนาที่

เป็นปัจจุบัน เวทนาที่เป็นภายในตน เวทนาที่เป็นภายนอกตน เวทนาหยาบ เวทนา

ละเอียด เวทนาชั้นต่ำ เวทนาชั้นประณีต เวทนาไกล หรือเวทนาใกล้ ประมวลย่อเข้าเป็นกองเดียวกัน นี้เรียกว่า เวทนาขันธ

๓. สัญญาขันธ^๕

[๑๔] บรรดาขันธ ๕ นั้น สัญญาขันธ เป็นไฉน

สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ สัญญาที่เป็นอดีต สัญญาที่เป็นอนาคต สัญญาที่เป็นปัจจุบัน สัญญาที่เป็นภายในตน สัญญาที่เป็นภายนอกตน สัญญาหยาบ สัญญาละเอียด สัญญาชั้นต่ำ สัญญาชั้นประณีต สัญญาไกล หรือสัญญาใกล้ ประมวลย่อเข้าเป็นกองเดียวกัน นี้เรียกว่า สัญญาขันธ

๔. สังขารขันธ^๖

[๒๐] บรรดาขันธ ๕ นั้น สังขารขันธ เป็นไฉน

^๓ อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑-๗/๑-๓.

^๔ อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๘/๔.

^๕ อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๔/๗.

^๖ อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๒๐/๑๐.

สังขารเหล่าใดเหล่าหนึ่ง คือ สังขารที่เป็นอดีต สังขารที่เป็นอนาคต สังขารที่เป็นปัจจุบัน สังขารที่เป็นภายใน
ตน สังขารที่เป็นภายนอกตน สังขารหยาบ สังขารละเอียด สังขารชั้นต่ำ สังขารชั้นประณีต สังขารไกล หรือสังขารใกล้
ประมวญย่อเข้าเป็นกองเดียวกัน นี้เรียกว่า สังขารชั้น^๗

๕. วิญญาณชั้น^๗

[๒๖] บรรดาชั้น ๕ นั้น วิญญาณชั้น เป็นไฉน

วิญญาณอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ วิญญาณที่เป็นอดีต วิญญาณที่เป็นอนาคต วิญญาณที่เป็นปัจจุบัน วิญญาณที่
เป็นภายในตน วิญญาณที่เป็นภายนอกตน วิญญาณหยาบ วิญญาณละเอียด วิญญาณชั้นต่ำ วิญญาณชั้นประณีต
วิญญาณไกล หรือวิญญาณใกล้ ประมวญย่อเข้าเป็นกองเดียวกัน นี้เรียกว่า วิญญาณชั้น

๔. รูป

ชั้น ๕ ได้แก่ กองรูป กองเวทนา กองสัญญา กองสังขาร กองวิญญาณ แต่ละกองจำแนกเป็น ๕ กลุ่ม ดังนี้
กองที่ ๑ คือ รูปชั้น

กลุ่มที่ ๑ คือ รูปอดีต รูปอนาคต รูปปัจจุบัน

กลุ่มที่ ๒ คือรูปที่เป็นภายในตน รูปที่เป็นภายนอกตน

กลุ่มที่ ๓ คือ รูปหยาบ รูปละเอียด

กลุ่มที่ ๔ คือ รูปชั้นต่ำ รูปชั้นประณีต

กลุ่มที่ ๕ คือ รูปไกล หรือรูปใกล้

ประมวญย่อเข้าเป็นกองเดียวกัน เรียกว่า รูปชั้น

กองที่ ๒ คือ เวทนาชั้น ถึงกองที่ ๕ คือวิญญาณชั้น พึงจำแนกเป็นกลุ่มเหมือนรูปชั้นเกิด

๕. ข้อคิดตามหลักกรรม

ชั้น ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นกองทุกข์ ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา ไม่ควรยึดมั่น

^๗ อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๒๖/๑๓.

บทที่ ๒

อายตนะ

บทนี้ จะกล่าวอายตนะ ๑๒ คือธรรมที่มีสภาพเป็นแดนเชื่อมต่อกัน จึงปรากฏผลของตนให้เกิดขึ้น เช่น จัก ขายตนะกับรูป เป็นเหตุให้การเห็นเกิดขึ้น การเห็นจัดเป็นผล ที่เชื่อมต่อ อายตนะแบ่งเป็น ๒ อย่าง คือ ๑) อายตนะ ภายใน หมายถึงสื่อเชื่อมต่อที่อยู่ในตัวคน มี ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ๒. อายตนะภายนอก หมายถึงสื่อเชื่อมต่อ ที่อยู่นอกตัวคน มี ๖ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ อายตนะภายในและภายนอก เมื่อเชื่อมต่อกันแล้ว จะ เกิดเป็นผลลัพธ์ตามมา

ตัวอย่าง

๑. บาลี

๒. อายตนะวิงโค

๑. สุตตนต์ถาขณีย

๑๕๔. ทวาทสายตนาณิ จกขายตน์ รูปายตน์ โสตายตน์ สททายตน์ ฆานายตน์ คนธายตน์ ชิวหายตน์ รสายตน์ กายายตน์ โผฏฐัพพายตน์ มนายตน์ ธมมายตน์.

จกขุ อนิจจํ ทุกขํ อนตตา วิปริณามธมมํ. รูปา อนิจจา ทุกขา อนตตา วิปริณามธมมา. โสถํ อนิจจํ ทุกขํ อนตตา วิปริณามธมมํ. สททา อนิจจา ทุกขา อนตตา วิปริณามธมมา. ฆานํ อนิจจํ ทุกขํ อนตตา วิปริณามธมมํ. คนธา อนิจจา ทุกขา อนตตา วิปริณามธมมา. ชิวหา อนิจจา ทุกขา อนตตา วิปริณามธมมา. รสา อนิจจา ทุกขา อนตตา วิปริณามธมมา. กาโย อนิจโจ ทุกโข อนตตา วิปริณามธมโม. โผฏฐัพพา อนิจจา ทุกขา อนตตา วิปริณามธมมา. มโน อนิจโจ ทุกโข อนตตา วิปริณามธมโม. ธมมา อนิจจา ทุกขา อนตตา วิปริณามธมมา.

สุตตนต์ถาขณีย.

๒. การแปลคำต่อคำ

๒. อายตนะวิงโค - การแจกแจงโดยพิเศษซึ่งอายตนะ/

๑. สุตตนต์ถาขณีย - บทที่พึงจำแนกในพระสูตร/

๑๕๔. ทวาทสายตนาณิ - อายตนะทั้งหลาย ๑๒ ประการ/ จกขายตน์ - อายตนะคือดวงตา/ รูปายตน์ - อายตนะคือรูป/ โสตายตน์ - อายตนะคือหู/ สททายตน์ - อายตนะคือเสียง/ ฆานายตน์ - อายตนะคือจมูก/ คนธายตน์ - อายตนะคือกลิ่น/ ชิวหายตน์ - อายตนะคือลิ้น/ รสาयตน์ - อายตนะคือรส/ กายายตน์ - อายตนะคือร่างกาย/ โผฏฐัพพายตน์ - อายตนะคือความถูกต้อง/ มนายตน์ - อายตนะคือใจ/ ธมมายตน์. - อายตนะคือธรรม/

จกขุ - ดวงตา/ อนิจจํ - เป็นความไม่เที่ยงแท้/ ทุกขํ - เป็นความทุกข์/ อนตตา - เป็นอนัตตา/ วิปริณามธมมํ. - เป็นธรรมที่มีความนุ่มไปผิดโดยรอบเป็นธรรมตา/

ธมฺมา – ธรรมทั้งหลาย/ อนิจฺจา – เป็นความไม่เที่ยงแท้/ ทุกฺขา – เป็นความทุกข์/ อนตฺตา – เป็นอนัตตา/ วิปริณามธมฺมา. – เป็นธรรมที่มีความนุ่มไปผิดโดยรอบเป็นธรรมดา/

๓. การแปลโดยความ

[๑๕๔] आयतนะ ๑๒ คือ^๔

๑. จักขายตนะ	๒. รูปายตนะ
๓. โสทายตนะ	๔. สัททายตนะ
๕. ฆานายตนะ	๖. คันธายตนะ
๗. ชิวหายตนะ	๘. รสายตนะ
๙. กายายตนะ	๑๐. โผฏฐัพพายตนะ
๑๑. มนายตนะ	๑๒. ัมมายตนะ

จักขุไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา มีความแปรผันไปเป็นธรรมดา
รูปไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา มีความแปรผันไปเป็นธรรมดา
โสตไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา มีความแปรผันไปเป็นธรรมดา
สัททไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา มีความแปรผันไปเป็นธรรมดา
ฆานะไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา มีความแปรผันไปเป็นธรรมดา
คันธะไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา มีความแปรผันไปเป็นธรรมดา
ชีวหาไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา มีความแปรผันไปเป็นธรรมดา
รสไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา มีความแปรผันไปเป็นธรรมดา
กายไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา มีความแปรผันไปเป็นธรรมดา
โผฏฐัพพะไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา มีความแปรผันไปเป็นธรรมดา
มโนไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา มีความแปรผันไปเป็นธรรมดา
ธรรมไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา มีความแปรผันไปเป็นธรรมดา

^๔ อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๕๔/๑๑๒.

๔. สรุป

อายตนะ ๑๒ เมื่อนำมาเชื่อม (จับคู่กัน) ก็จะเป็นผล ดังนี้

ภายนอก	ภายใน	เกิดการรับรู้
๑. จักขายตนะ	๒. รูปายตนะ	จักขุวิญญาณ-เห็น
๓. โสทายตนะ	๔. สัททายตนะ	โสตวิญญาณ-ได้ยิน
๕. ฆานายตนะ	๖. คันธายตนะ	ฆานวิญญาณ-ได้กลิ่น
๗. ชิวหายตนะ	๘. รสายตนะ	ชิวหาวิญญาณ-รู้รส
๙. กายายตนะ	๑๐. โผฏฐัพพายตนะ	กายวิญญาณ-รู้สิ่งที่ต้องกาย
๑๑. มนายตนะ	๑๒. ัมมายตนะ	มโนวิญญาณ-รู้เรื่องในใจ

อายตนะ ๑๒ นั้น ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา มีความแปรผันไปเป็นธรรมดา

๕. ข้อคิดตามหลักธรรม

ตา เป็นแดนรับรู้รูป เกิดความรู้คือ เห็น

หู เป็นแดนรับรู้เสียง เกิดความรู้คือ ได้ยิน

จมูก เป็นแดนรับรู้กลิ่น เกิดความรู้คือ ได้กลิ่น

ลิ้น เป็นแดนรับรู้รส เกิดความรู้คือ รู้รส

กาย เป็นแดนรับรู้โผฏฐัพพะ เกิดความรู้คือ รู้สิ่งที่กระทบกาย

มโน ใจ เป็นแดนรับรู้ธรรมารมณ์ เกิดความรู้คือ รู้เรื่องในใจ

อายตนะทั้ง ๑๒ นั้นล้วน ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา มีความแปรผันไปเป็นธรรมดา

บทที่ ๓

อริยสัจ ๔

บทนี้ จะกล่าวอริยสัจ ๔ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค หมายถึงความจริงอย่างประเสริฐ ถือเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ และแสดงในวันประกาศศาสนาครั้งแรก เป็นกระบวนการวิเคราะห์เพื่อมองสาเหตุของปัญหาต่างๆ นำไปสู่กระบวนการแก้ไข โดยพระพุทธเจ้าได้เผยแผ่ให้เข้าใจง่าย เพื่อให้ชาวพุทธได้นำไปปรับใช้ในชีวิต

ตัวอย่าง

๑. บาลี

๔. สจจวิมโก

๑๘๙. จตตารี อริยสจจานิ ทุกข์ อริยสจจํ ทุกขสมุทยํ อริยสจจํ ทุกขนิโรธํ อริยสจจํ ทุกขนิโรธคามินี ปฏิปทา อริยสจจํ.

๑. ทุกขสจจํ

๑๙๐. ตตถ กตมํ ทุกข์ อริยสจจํ? ชาติปิ ทุกขา ชราปิ ทุกขา มรณมปิ ทุกข์ โสภปริเทวทุกขโทมนสสุปายาสาปิ ทุกขา อปปิเยหิ สมปโยโค ทุกโข ปิเยหิ วิปปโยโค ทุกโข ยํ ปิจฉํ น ลภติ ตมปิ ทุกข์ สํชิตเตน ปณฺจุปาทานกฺขนฺธา ทุกขา.

๒. สมุทยสจจํ

๒๐๓. ตตถ กตมํ ทุกขสมุทยํ อริยสจจํ? ยายํ ตณฺหา โปโนภวิกา นนฺทิราคสหคตา ตตฺตรตฺตราภินนฺทินิ เสยฺยถิทํ กามตณฺหา ภวตณฺหา วิภวตณฺหา.

๓. นิโรธสจจํ

๒๐๔. ตตถ กตมํ ทุกขนิโรธํ อริยสจจํ? โย ตสฺสาเยว ตณฺหาเยว อเสสวिरาคานิโรโธ จาโค ปฏฺนิสฺสคฺโค มุตฺติอนาลโย.

๔. มคฺคสจจํ

๒๐๕. ตตถ กตมํ ทุกขนิโรธคามินี ปฏิปทา อริยสจจํ? อยเมว อริโย อภฺรฺงฺคิโก มคฺโค เสยฺยถิทํ สมมาทิฏฺฐิสมมาสงกฺกโป สมมาวาจา สมมากมมฺนโต สมมาอาชีโว สมมาวายาโม สมมาสติ สมมาสมาธิ.

๒. การแปลคำต่อคำ

๔. สัจจวิภังโก - การแจกแจงโดยพิเศษซึ่งความจริง/

๑. สุตตุนตภาชนีย - บทที่พึงจำแนกในพระสูตร/

๑๘๙. จตตาริ - ๔ ประการ/ อริยสัจจานิ - ความจริงอย่างประเสริฐทั้งหลาย/

[๑] ทุกข์ - คือ ความทุกข์/ อริยสัจ - ความจริงอย่างประเสริฐ/

[๒] ทุกขสมุทัย - คือ ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งความทุกข์/ อริยสัจ - ความจริงอย่างประเสริฐ/

[๓] ทุกขนิโรธ - คือ ความดับลงแห่งความทุกข์/ อริยสัจ - ความจริงอย่างประเสริฐ/

[๔] ทุกขนิโรธคามินี - ที่ให้ถึงซึ่งความดับลงแห่งความทุกข์โดยปกติ/ ปฏิปทา - คือ วิถีทางเป็นเครื่องดำเนินไปเฉพาะ/ อริยสัจ - ความจริงอย่างประเสริฐ/

๑. ทุกขสัจ - ความจริงคือความทุกข์/

๑๙๐. ตตถ - เหล่านั้น/ [อริยสัจเจสุ - บรรดาความจริงอย่างประเสริฐทั้งหลาย]/ กตม - ชนิดไหน/ ทุกข์ - ความทุกข์/ อริยสัจ? - เป็นความจริงอย่างประเสริฐ?/

ชาติปิ - แม้ความเกิด/ ทุกขา - เป็นความทุกข์/

ชราปิ - แม้ความแก่ชรา/ ทุกขา - เป็นความทุกข์/

มรณมปิ - แม้ความตาย/ ทุกข์ - เป็นความทุกข์/

โสภปริเทวทุกขโทมนสสุปายาสาปิ - แม้ความเศร้าโศก ความคร่ำครวญโดยรอบ ความทุกข์ ความเป็นแห่งบุคคลผู้มีใจอันโทษประทุษร้ายแล้ว และความคับแค้นใจทั้งหลาย/ ทุกขา - เป็นความทุกข์/

อปปิเยติ - ที่ไม่เป็นที่รัก/ [อารมมณวตถุติ - ด้วยอารมณ์หรือวัตถุทั้งหลาย]/ สมปิโยโค - การประกอบทั่วพร้อม/ ทุกโข; - เป็นความทุกข์/

ปิเยติ - ที่เป็นที่รัก/ [อารมมณวตถุติ - จากอารมณ์หรือวัตถุทั้งหลาย]/ วิปปโยโค - การประกอบแยกออก/ ทุกโข; - เป็นความทุกข์/

ยมปิจณ - เมื่อต้องการ ซึ่งวัตถุแม้ใด/ น ลกติ - ย่อมไม่ได้/ ตมปิ - แม้/ [อลาภต - ความเป็นคือการไม่ได้]/ ทุกข์. - เป็นความทุกข์/

สงขิตฺเตน - โดยความย่อ/ ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา - ขันธ์คือความเข้าไปยึดถือทั้งหลาย ๕ ประการ/ ทุกขา. - เป็นความทุกข์/

๒. สมุทยสัจ - ความจริงอย่างประเสริฐคือความเกิดขึ้น/

๒๐๓. ตตถ - เหล่านั้น/ [อริยสัจเจสุ - บรรดาความจริงอย่างประเสริฐทั้งหลาย]/ กตม - ชนิดไหน/ ทุกขสมุทัย - ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งความทุกข์/ อริยสัจ? - เป็นความจริงอย่างประเสริฐ?/

ยาย – นี่ได้/ ตณหา – ความทะยานอยาก/ โปโนพุกวิกา – เป็นเหตุเกิดในภพใหม่/ นนทิวราศหคตา – เป็นธรรมที่ไปร่วมกันแล้วด้วยความเพติดเพลินและความกำหนด/ ตตรตตรากินนทินี – เป็นเหตุเพติดเพลินในอารมณ์นั้นๆ/ เสยยถิห์; – ข้อนี้ เป็นอย่างไร ได้แก่/ [๑] กามตณหา – ความทะยานอยากในกาม/ [๒] ภวตณหา – ความทะยานอยากในภพ/ [๓] วิภวตณหา. – ความทะยานอยากในสภาวะธรรมที่มีภพไปปราศแล้ว/

๓. นิโรธสัจ – ความจริงคือความดับลง/

๒๐๔. ตตถ – เหล่านั้น/ [อริยสัจเจสุ – บรรดาความจริงอย่างประเสริฐทั้งหลาย]/ กตม – ชนิดไหน/ ทุกขนิโรธ – ความดับลงแห่งความทุกข์/ อริยสัจ? – เป็นความจริงอย่างประเสริฐ?/

โย – ไค/ ต สสาเยว – นั้นนั่นแล/ ตณหาย – แห่งความทะยานอยาก/ อเสสวिरาคนิโรธ – ความดับลงแห่งความคลายกำหนดโดยไม่มีส่วนเหลือ/ จาโค – ความสละ/ ปฏินิสสัคโค – ความสลัดออกเฉพาะ/ มุตติ – ความหลุดพ้น/ อนาลโย. – ความไม่ติดใจ/

๔. มคฺคสัจ – ความจริงคือหนทาง/

๒๐๕. ตตถ – เหล่านั้น/ [อริยสัจเจสุ – บรรดาความจริงอย่างประเสริฐทั้งหลาย]/ กตม – เป็นไหน/ ทุกขนิโรธคามินี – ที่ให้ถึงซึ่งความดับลงแห่งความทุกข์โดยปกติ/ ปฏิปทา – คือ วิธีทางเป็นเครื่องดำเนินไปเฉพาะ/ อริยสัจ? – ความจริงอย่างประเสริฐ?/

อยเมว – นี่แหละ/ อริโย – ที่ประเสริฐ/ อฏฺฐังคิโก – ที่มีองค์ประกอบ ๘ ประการ/ มคฺโค – หนทาง/ เสยยถิห์; – ข้อนี้ เป็นอย่างไร ได้แก่/ [๑] สมมาทิฏฐิ – ความเห็นชอบ/ [๒] สมมาสงกปโป – ความดำริพร้อมชอบ/ [๓] สมมาวาจา – การเจรจาชอบ/ [๔] สมมากมมนโต – การงานชอบ/ [๕] สมมาอาชีโว – การเลี้ยงชีพชอบ/ [๖] สมมาวายาโม – ความพยายามชอบ/ [๗] สมมาสติ – ความระลึกชอบ/ [๘] สมมาสมาธิ. – ความตั้งมั่นพร้อมยิ่งชอบ/

๓. การแปลโดยความ

[๑๘๙] อริยสัจ ๔ คือ^๙

๑. ทุกขอริยสัจ (อริยสัจคือทุกข์)
๒. ทุกขสมุททยอริยสัจ (อริยสัจคือเหตุเกิดแห่งทุกข์)
๓. ทุกขนิโรธอริยสัจ (อริยสัจคือความดับทุกข์)
๔. ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ (อริยสัจคือข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์)

๑. ทุกขสัจ

[๑๙๐] บรรดาอริยสัจ ๔ นั้น ทุกขอริยสัจ เป็นไฉน

ชาติเป็นทุกข์ ชราเป็นทุกข์ มรณะเป็นทุกข์ โสกะ ปรีทเวะ ทุกขะ โทมนัสอุปายาสเป็นทุกข์ การประสบกับ
อารมณ์อันไม่เป็นที่รักเป็นทุกข์ ความพลัดพรากจากอารมณ์อันเป็นที่รักเป็นทุกข์ การไม่ได้สิ่งที่ต้องการเป็นทุกข์ โดยย่อ
อุปาทานขันธ ๕ เป็นทุกข์

๒. สมุททยสัจ^{๑๐}

[๒๐๓] ทุกขสมุททยอริยสัจ เป็นไฉน

ต้นหานี้เป็นเหตุเกิดในภพใหม่ สหระคตด้วยความกำหนัดยินดี เป็นเหตุเพิลิตเพิลินในอารมณ์นั้น ๆ คือ
กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา

๓. นิโรธสัจ^{๑๑}

[๒๐๔] ทุกขนิโรธอริยสัจ เป็นไฉน

ความสํารอกและความดับตัณหานั้นนั้นแลโดยไม่เหลือ ความปล่อยวาง ความสงัด ความพ้น ความไม่ติด
อยู่....

๔. มัคคสัจ^{๑๒}

[๒๐๕] ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ เป็นไฉน

อริยมรรคมีองค์ ๘ นั้นนั้นแล คือ

๑. สัมมาทิฐิ (เห็นชอบ) ๒. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ)
๓. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ) ๔. สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ)
๕. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) ๖. สัมมาวายามะ (พยายามชอบ)
๗. สัมมาสติ (ระลึกชอบ) ๘. สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ)

^๙ อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๘๙-๑๙๐/๑๖๓.

^{๑๐} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๒๐๓-๑๖๗.

^{๑๑} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๒๐๔-๑๖๙.

^{๑๒} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๒๐๕-๑๗๑.

๔. สรุป

อริยสัจ ๔ ประการ ได้แก่ ๑. ทุกข์ คือ ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ ๒. สมุทัย คือ สาเหตุแห่งทุกข์ ได้แก่ ตัณหา ๓. นิโรธ คือภาวะที่ปราศจากทุกข์หรือนิพพาน ๔. มรรค คือวิธีดับทุกข์ ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ ๘ คือ ๑) เห็นชอบ ๒) คิดชอบ ๓) พูดชอบ ๔) กระทำชอบ ๕) เลี้ยงชีวิตชอบ ๖) เพียรชอบ ๗) ระลึกชอบ ๘) ตั้งจิตมั่นชอบ

๕. ข้อคิดตามหลักธรรม

ประโยชน์ของอริยสัจ ๔ ได้แก่:

- เข้าใจความทุกข์ - ช่วยให้เข้าใจและยอมรับความจริงของชีวิต
- ค้นหาเหตุแห่งทุกข์ - ทำให้สามารถวิเคราะห์และวินิจฉัยสาเหตุที่ทำให้ทุกข์เกิด ทำให้สามารถแก้ไขหรือปรับตัวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

- พัฒนาจิตใจ - การปฏิบัติตามอริยสัจ ๔ ช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีจิตใจที่สงบ สุข และสามารถเผชิญกับปัญหาในชีวิตได้ดีขึ้น